

V. ОБЛІК АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.471

М. І. Бондар, канд. екон. наук, доцент,
докторант кафедри обліку, аналізу та аудиту в АПК,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ВАРТОСТІ В ОБЛІКОВОМУ ПРОЦЕСІ

Узагальнено вітчизняний та зарубіжний досвід визнання інвестиційної вартості та розглянуто основні підходи до її визначення. З'ясовано сутність використання в бухгалтерській практиці термінів «ціна», «вартість», «витрати», визначено базові категорії та похідні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інвестиції, вартість, ціна, оцінка, балансова вартість, витрати, інвестиційна вартість.

В умовах ринкової економіки важливу роль відіграє підприємства діяльність на основі приватної власності. Залучення приватної власності шляхом інвестування зумовлює виникнення ряду невирішених питань щодо процесу використання об'єктів такої власності.

Очевидно, що перш ніж вкладати фінансові кошти в той або інший інвестиційний проект, такий проект доцільно оцінити з огляду на вартість майна, що інвестується, та отримання можливих прибутків (збитків). Крім того, слід мати на увазі, що комерційне здійснення проекту та одержання економічної вигоди від нього, не можуть відбутися миттєво, а вимагають певних витрат часу.

Звідси, власне, витікає необхідність проведення вартісної оцінки об'єкту для комерційного використання. Оскільки в даний час ринок інвестицій в Україні є недостатньо насиченим, тому першочергового значення набувають методи прибуткового підходу. А саме ті методи, які дозволяють оцінювати інвестиційну вартість об'єктів інвестування.

Комерційне використання об'єктів приватної власності як у рамках вітчизняної економіки, так і в зовнішньоекономічній діяльності поставило перед вітчизняними підприємствами проблему вартісної їх оцінки, оскільки неможливо ефективно розпоряджатися власністю, не знаючи її вартості та не обліковуючи її. Тому стає

цілком очевидною актуальність проведення оцінки інвестиційної вартості об'єктів інвестування.

При цьому потреба у визначенні вартісної оцінки об'єктів власності не вичерпується придбанням чи продажем об'єктів інвестування, тобто операціями купівлі-продажу. Вартісна оцінка таких об'єктів необхідна при здійсненні внесків до статутного капіталу новостворених підприємств, приватизації діючих підприємств, визначенні бази нарахування дивідендів, наданні прав на використання винаходів у вигляді ліцензій тощо.

Важливість інвестиційної вартості полягає і в тому, що об'єкти інвестування оцінюються на дату здійснення інвестицій. Потім вони можуть переоцінюватися, проте дана переоцінка не впливає на частку інвестування в статутному капіталі підприємства. Такий підхід притаманний і при дооцінюванні об'єктів інтелектуальної власності, оскільки досить часто оцінка таких об'єктів здійснюється лише на етапі розробки, не враховуючи перспективу їх дохідності. А оцінити розміри цих прибутків можна тільки на основі проведення оцінки інвестиційної вартості. Усе вищевикладене і зумовлює актуальність теми даної статті.

У даний час питанням щодо справедливого визначення інвестиційної вартості об'єктів інвестицій в економічній літературі недостатньо приділено уваги, проте їх значимість потреб є з'ясування та уточнень.

Дослідження нормативно-правових документів щодо відображення вартості об'єктів власності, результати праць провідних вітчизняних і зарубіжних економістів: Р. Р. Азгальдова, И. А. Бланка, Ю. Ф. Бригхема (E. F. Brigham), Р. В. Бромберга, З. У. Валдайцева, Л. До. Гапенськи (L. C. Gapenski), В. Р. Гмошинського, Р. М. Десмонда (G. M. Desmond), Р. Э. Келли (R. E. Kelley), А. Н. Козирева, В. У. Косова, Я. Д. Крупки, Б. Б. Леонтьева, У. Шарпа, та ін., — дозволяє зробити висновок, що в Україні при визначенні балансової вартості даних об'єктів не враховують повною мірою існуючі специфічні умови економіки. Проте в країнах з розвинутою економікою дотримуються тверджень, що без оцінки немає інвестицій, без інвестицій неможливе економічне зростання, без економічного зростання неможливе підвищення рівня життя населення.

Метою статті є визначення основних підходів щодо вдосконалення методичних рекомендацій з оцінки інвестиційної вартості об'єктів інвестицій для цілей бухгалтерського обліку.

Основними завданнями для досягнення поставленої мети є:

1) висвітлити основні теоретичні і методологічні основи оцінки інвестиційної вартості об'єктів;

2) проаналізувати вітчизняні і зарубіжні методики оцінки інвестиційної вартості об'єктів інвестиційної власності;

3) визначити загальні підходи в застосуванні практичних рекомендацій щодо методики оцінки інвестиційної вартості об'єктів інвестиційної власності.

Сучасна теорія вартісної оцінки базується на таких основоположних поняттях, як «вартість» («value»), «ціна» («price») і «витрати» («cost»).

Вартість — це суспільно визнаний еквівалент цінності об'єкта оцінки, виражений у грошовій формі. Під час оцінки визначається певний вид вартості об'єкта оцінки як імовірна сума грошей, яка може бути отримана за об'єкт оцінки (за яку може бути здійснений обмін об'єкта оцінки) на дату оцінки [1].

Відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (далі П(С)БО) витрати — це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками) [2; 3].

Під ціною розуміють суму грошей, за якою пропонується або фактично здійснюється перехід права власності на об'єкт оцінки від продавця до покупця [4].

При здійсненні експертної оцінки земельних ділянок в Україні під ціною розуміють суму грошей, за яку фактично придбано (продано) об'єкт земельної власності [5].

Виходячи зі змісту таких визначень, доцільно відзначити, що відмінність ціни від вартості полягає в тому, що ціна відображає оцінку ретроспективного відображення факту переходу прав власності від продавця до покупця. На основі підтверджуючих документів у системі бухгалтерського обліку фіксується балансова вартість даного об'єкту. А балансова вартість відповідає ціні, що погоджена між двома сторонами, у випадку відсутності додаткових витрат на доведення певного об'єкту до стану, придатного до використання. Слід відмітити, що така вартість відрізняється також і від витрат — тобто тієї міри витрат, які необхідні для створення об'єкту, схожого з тим, що оцінюється.

Отже, серед перерахованих трьох понять у теорії оцінки поняття «вартість» є базовим, а поняття «ціна» і «витрати» — похідними.

У практиці оцінювання прийнято розрізняти декілька видів вартості (рис.1).

Вартість використання найчастіше відображає наміри власника, а вартість обміну служить проведенню різних операцій з об'єктами власності.

Оцінюючи сутність вище перелічених видів вартості активів, слід відмітити, що ринкова вартість є домінуючою, оскільки вона дозволяє визначити справедливую вартість у разі здійснення різного виду господарських операцій.

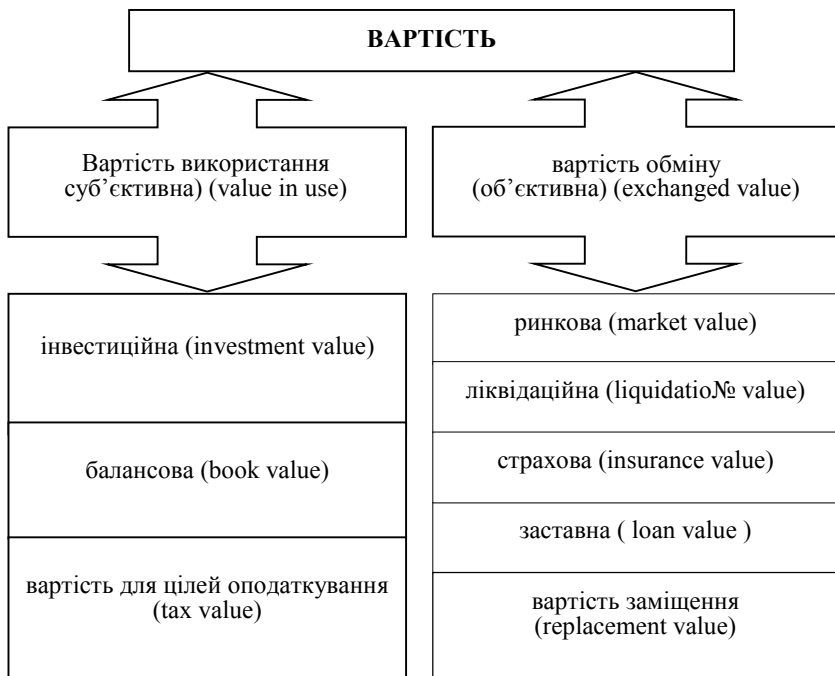

Рис. 1. Класифікація видів вартості активів

Необхідно відзначити, що визначення справедливої вартості знайшло своє віддзеркалення в ПСБО 19 «Об'єднання підприємств» та Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств».

Так, справедлива вартість — сума, за якою може бути здійснено обмін активу або оплату зобов'язань у результаті операції між обізнаними зацікавленими та незалежними сторонами [6—8].

Американські стандарти використовують поняття «Справедлива ринкова вартість» («fair market value»), тоді як британські — «вартість відкритого ринку» («open market value»).

В нормативно-правових актах визначено лише сутність ринкової вартості цінних паперів — як суму коштів, яку можна отримати від продажу цінних паперів *на активному ринку* [9].

А ринкову ціну враховано саме для об'єктів необоротних активів — це ціна, за якою можна придбати основні засоби або нематеріальні активи *на поточну дату* [10].

Виходячи із змісту визначень ринкової вартості (для цінних паперів) і ціни (для необоротних активів), можна відмітити, що їх вартість визначається від продажу активу, а ціна внаслідок придбання об'єктів. При цьому необхідно додати, що ринкова вартість (fair market value) не є синонімом справедливої або об'єктивної вартості (fair value) у тому сенсі, в якому вона використовується в стандартах бухгалтерського обліку.

Російські економісти П. Л. Виленский, В. Н. Лившиц, С. А. Смоляк за сферою формування виділяють ринкові ціни (внутрішні та світові), тінюві, трансфертні і нормативні ціни. За їх переконаннями під нормативною ціною (account price) слід вважати — ціну товару, яку необхідно вказувати підприємствам у звітних документах і яку держава враховує при взаємовідносинах з підприємством.

Найбільш часто в економічній практиці зустрічаються: митна вартість (customs value), вартість майна для оподаткування (cost of property for taxation), ціна реалізації продукції (cost of merchandise sold), первісна (відновлювальна) вартість основних засобів (fixed assets original (replacement) cost), балансова або залишкова (за вирахуванням зносу) вартість основних засобів (fixed assets book or residual cost) [11, с. 103—108].

Як видно, навіть на рівні термінології існують деякі відмінності в змісті понять, методології, а також процесу оцінки. Впровадження окремих термінів з однієї країни в іншу повинен здійснюватися з урахуванням національного законодавства і рівня розвитку економіки тієї країни, в яку це перенесення здійснюється. Ігнорування цього факту згодом може зробити досить значний негативний вплив на результати оцінок, що проводяться.

У вітчизняній бухгалтерській практиці оцінки активів, крім ринкової, прийнято виділяти ще такі види вартості, як балансову, первісну, ліквідаційну, вартість застави, вартість заміщення і т. д. Визначення цих видів вартості наведено в табл. 1.

В економічній літературі, присвяченій питанням оцінки, часто приводиться наступне визначення інвестиційної вартості. У. Ф. Шарп під інвестиційною вартістю (Investment Value) визначає наближену до теперішнього часу вартість майбутніх доходів від цінного паперу за проведеною оцінкою проінформованого аналітика [12, с. 980].

Таблиця 1

ВИЗНАЧЕННЯ ВИДІВ ВАРТОСТІ АКТИВІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Види вартості	Зміст	Джерело інформації
Балансова вартість (book value)	Балансова (залишкова) вартість — різниця між первісною вартістю основних засобів та сумою нарахованого зносу	Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів та нематеріальних активів установ Національного банку України й комерційних банків України. Постанова Національного банку України від 21.04.1998 № 155
Балансова вартість цінного паперу	первісна вартість цінного паперу з врахуванням амортизації дисконту або премії	Про заходи щодо реалізації програм реформування бухгалтерського обліку та звітності Національного банку України і комерційних банків України. Постанова Національного банку України від 30.12.1997 № 466
Первісна вартість	історична (фактична) собівартість необоротних активів у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення) необоротних активів	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби Затв. наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92
Ліквідаційна вартість (liquidatio № value)	сума коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення строку їх корисного використання (експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією)	
	вартість, що може бути отримана за умов продажу об'єкта оцінки в строк, що є значно коротшим за термін експозиції подібного об'єкта, протягом якого він може бути проданий за ціною, що дорівнює ринковій вартості	Порядок проведення експертної грошової оцінки земельних ділянок Затв. наказом Державного комітету України по земельних ресурсах від 9 січня 2003 р. № 2

ВИЗНАЧЕННЯ ВИДІВ ВАРТОСТІ АКТИВІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Види вартості	Зміст	Джерело інформації
Вартість, яка амортизується	первісна або переоцінена вартість необоротних активів за вирахуванням їх ліквідаційної вартості	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби Затв. наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92
Вартість застави (loan value)	вартість, визначена за звичайними цінами на момент оцінки ризику даного кредиту в порядку, установленому законодавством України	Методика формування небанківськими фінансовими установами резерву для покриття ризиків неповернення основного боргу за кредитами, гарантіями, поруками, придбаними цінними паперами, іншими видами заборгованості, визнаними нестандартними. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 04.06.2004 № 912
Вартість заміщення (replacement value)	вартість відтворення аналога за функціями, але із застосуванням нових технологій, дизайну, матеріалів	наказ Міністерства промислової політики України від 11 вересня 2003 року № 381

Враховуючи нестабільність економіки України, на наш погляд, великого значення набуває фіксація дати проведення оцінки інвестиційної вартості. Така прив'язка оцінки до конкретної дати особливо важлива у випадках, коли ринок перенасичений власністю, що знаходиться на межі банкрутства або ембріональному етапі розвитку і тому відчуває нестачу інвестиційних ресурсів. У той же час, на розмір інвестиційної вартості може впливати і характерне для кризової економіки перевищення пропозиції всіх активів над платоспроможним попитом. Виходячи з вищесказаного вважаємо, що ціна одного і того ж об'єкту однакової собівартості залежить від стану розвитку ринкової економіки. А тому при здійсненні інвестиційних процесів потрібно враховувати саме реальну, ринкову ціну, яка пропонується на конкретному ринку, в конкретний момент і в конкретних умовах.

Іншим ключовим моментом у визначенні інвестиційної вартості виступає рівень гарантій для інвестора. Підвищення гарантій, а як наслідок це зменшення величини підприємницького ризику, до певної міри досить часто може мати зворотній вплив на інвестиційну вартість.

Отже, на нашу думку, запропоноване У. Шарпом визначення інвестиційної вартості не містить у собі сутності формування такої вартості, а лише вказує на заходи щодо визначення інвестиційної вартості, посиляючись при цьому на думку окремого суб'єкту діяльності. Тому, на наш погляд, дане визначення носить абстрактний характер і не може бути вживаним в економічній термінології, оскільки не надає поняттю індивідуальних характеристик.

Ми вважаємо, що *інвестиційна вартість* (investment value) — це вартість інвестицій для конкретного інвестора, що визначається на основі існуючих його переваг, і заснована на окремих інвестиційних вимогах на певну дату, враховуючи існуючу пропозицію, прогнозовану оцінку майбутньої прибутковості інвестицій та рівень можливих ризиків. Тобто, це вартість *конкретних об'єктів* для *конкретної особи* на певну дату, а не вартість активів на ринку.

Таким чином варто відзначити, що інвестиційна вартість об'єкту інвестування не завжди співпадає з ринковою вартістю (market value).

У даний час відмінною рисою української економіки є її висока нестабільність. Існуючі ризики, з якими стикаються підприємці в Україні, набагато перевершують середні значення,

характерні для країн з ринковими відносинами. Такий стан ускладнюється і періодично існуючими, достатньо високими темпами інфляції, які приводять до того, що та незначна інформація, яку можна отримати і використовувати для оцінки вартості об'єктів інвестування, відображає економіку України в «кривих дзеркалах».

Тому при проведенні робіт з оцінки, враховуючи високий ступінь ризику і недостатню розвиненість ринкових відносин, доцільно застосовувати саме ті методи, які дозволяють враховувати існуючі негативні чинники, характерні для економіки певного періоду країни.

Література

1. Про експертну грошову оцінку земельних ділянок. — Постанова КМ України від 11.10.2002 № 1531.

2. Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України. — Постанова Національного банку України від 18.06.2003 № 255.

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати». — Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87.

4. Про експертну грошову оцінку земельних ділянок. — Постанова КМ України від 11.10.2002 № 1531.

5. Методичні рекомендації з експертної грошової оцінки земельних ділянок. — Затв. наказом Державного комітету України по земельних ресурсах від 12.11.1998 № 118.

6. Про врегулювання питань щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектору економіки. — Постанова КМ України від 28.02.2001 № 177.

7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств». — Затв. наказом Міністерства фінансів України від 7 липня 1999 року № 163.

8. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів комерційних банків України. — Постанова Національного банку України від 11.12.2000 № 475.

9. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України. — Затв. Постановою Національного банку України від 20.08.2003 № 355.

10. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів та нематеріальних активів установ Національного банку України й комерційних банків України. — Затв. Постановою Національного банку України від 21.04.1998 № 155.

11. Виленский П. Л., Лившиц В. Н., Смоляк С. А. Оценка эффективности инвестиционных проектов: Теория и практика: Учебн. пособие. — 3-е изд., испр. и доп. — М.: Дело, 2004. — 888 с.

12. Шарп У., Александер Г., Бейли Дж. ИНВЕСТИЦИИ: Пер. с англ. — М.: ИНФРА — М, 2004. — XII, 1028 с.

Стаття надійшла до редакції 21.03.06

УДК 657.421.3

І. І. Криштопа, аспірантка,
кафедра бухгалтерського обліку,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ВИЗНАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

В статті розглянуто підходи до визначення економічної сутності нематеріальних активів, проаналізовано існуючі відмінності визначення терміну «нематеріальні активи» у економічній літературі різних напрямків. Крім того, висвітлено теоретичні аспекти існуючих критеріїв визнання нематеріальних активів та внесено пропозиції щодо удосконалення їх застосування.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: активи, нематеріальні активи, нематеріальні ресурси, критерії визнання.

Виходячи з реалій економічного розвитку України, можна зазначити, що зростання майна підприємств не відбувається лише за рахунок матеріальних активів. З метою успішного функціонування підприємств широко залучаються не тільки матеріальні та фінансові ресурси, але й нематеріальні, оскільки їх роль набуває першочергового значення.

Будь-який об'єкт бухгалтерського обліку, в тому числі і нематеріальні активи, придбаний підприємством, має бути відображений в обліку. Проте, першим кроком для цього є етап визнання даного виду активів. Правильне їх визнання — запорука точного обліку на підприємстві.

Оскільки категорія «нематеріальні активи» є порівняно новою для обліку в Україні, існує певна кількість невирішених дискусійних питань, щодо яких у літературі ведеться широка полеміка між науковцями.